

ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ПІДГОТОВКА ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ І ВИКЛИКИ

Наукова доповідь на методологічному семінарі НАПН України «Трансформація професійної освіти в контексті сучасних цивілізаційних і національних викликів», 2 квітня 2026 р.

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2026.8111>



ЛЯШЕНКО

Олександр Іванович

доктор педагогічних наук,
професор, дійсний член
(академік) НАПН України,
академік-секретар Відділення
загальної середньої освіти і
цифровізації освітніх систем
Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна



Анотація. Проаналізовано можливі підходи до реалізації змісту профільної середньої освіти в закладах професійної і фахової передвищої освіти. Подано можливі варіанти їх втілення в освітню практику з урахуванням особливостей організації освітнього процесу в закладах освіти. Зазначається, що академічне і професійне спрямування профільної середньої освіти є рівнозначними і в змісті загальноосвітньої підготовки відрізняються лише цільовими орієнтирами – поглиблене його засвоєння для продовження навчання у закладах вищої освіти чи засвоєння ключових компетентностей, необхідних для якісної підготовки фахівця з певної професії.

Ключові слова: профільна середня освіта; фахова передвища освіта; зміст загальноосвітньої підготовки; заклади професійної освіти; інтеграція загальноосвітньої і професійної підготовки.

Згідно з чинним освітнім законодавством (Закон України, 2017; Закон України, 2020) в Україні здобуття профільної середньої освіти здійснюється за двома спрямуваннями: академічним і професійним. Перше забезпечують академічні ліцеї, друге – професійні ліцеї та заклади професійної і фахової передвищої освіти, а також інші заклади освіти, що здійснюють провадження освітньої діяльності на відповідному рівні. Законодавчо встановлено, що здобуття професійної освіти на основі базової середньої освіти здійснюється, як правило, з одночасним здобуттям профільної середньої освіти (Закон України, 2025).

Як відомо, зміст профільної середньої освіти врегульовується освітніми і модельними навчальними програмами. Зокрема, для закладів професійної і фахової передвищої освіти, що здійснюють підготовку спеціалістів на основі базової середньої освіти, освітні / освітньо-професійні програми можуть передбачати здобуття профільної середньої освіти професійного спрямування (Закон України, 2025; Закон України, 2019). Наразі є проєкт Типової освітньої програми профільної середньої освіти професійного спрямування, який запропонований для громадського обговорення (МОН України, 2026), а також Типова освітня програма профільної середньої освіти академічного спрямування, схвалена МОН України у 2025 р. (МОН України, 2025). Обидві освітні програми розроблено відповідно до Державного стандарту профільної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України 25 липня 2024 р. № 851 (Кабінет Міністрів України, 2024). На нашу думку, не має сенсу порівнювати між собою наявні типові освітні програми академічного і професійного спрямування, оскільки заклади освіти,

що їх реалізують, мають різні місії: академічні ліцеї готують до продовження навчання у закладах вищої освіти, заклади професійної освіти основною метою мають націленість на ринок праці – підготовку для нього спеціалістів відповідного рівня кваліфікації. Водночас, аналіз обох цих документів дає підстави стверджувати, що існують певні особливості і виклики у забезпеченні якості здобуття профільної середньої освіти в закладах професійної освіти, зумовлені, зокрема, різними цільовими орієнтаціями. Розглянемо деякі з цих особливостей.

Зважаючи на наявний досвід провадження освітньої діяльності у сфері професійної освіти на засадах профільного навчання, можна констатувати, що реалізація змісту профільної середньої освіти як загальноосвітньої підготовки здобувачів професійної освіти може відбуватися за трьома такими підходами:

- **мінімізації обсягу загальноосвітньої підготовки** при збереженні всіх освітніх компонентів, присутніх в навчальних планах закладів загальної середньої освіти;
- **структуризації змісту загальноосвітньої підготовки** на основі базових предметів для певного профілю навчання;
- **інтеграція змісту освітніх компонентів** загальноосвітньої підготовки з професійною в частині споріднених галузей знань обох цих складників.

Перший підхід мав місце в минулі роки в процесі забезпечення здобуття повної загальної середньої освіти в закладах професійної і фахової передвищої освіти і відповідав тогочасній освітній парадигмі поєднання загальноосвітньої і професійної підготовки здобувачів освіти цього спрямування. Тобто в типових навчальних планах закладів професійної і фахової передвищої освіти зазначався перелік загальноосвітніх предметів, які мали обов'язковий статус, і мінімальний обсяг навчального навантаження для їх вивчення (близько 1000 год). Дефіцит навчального часу в освітній практиці закладів професійної освіти викликав необхідність шукати способи оптимізації навчального навантаження в загальноосвітній і професійній підготовці, наприклад, шляхом інтеграції предметів першого і другого складників. Маємо приклади створення таких інтегрованих програм і методичних рекомендацій щодо їх впровадження в освітню практику.

У наш час змінилися законодавчі засади здобуття повної загальної середньої освіти, зокрема заключна її ланка стала профільно орієнтованою за двома спрямуваннями – академічним і професійним, які рівноцінні в здобутті третього рівня

освіти (Закон України, 2017; Закон України, 2020). Тому виникла необхідність перегляду основ реалізації змісту навчання в умовах здійснення двох законодавчо визначених спрямувань профільної середньої освіти. У цьому зв'язку постає низка питань, відповідь на які сприятиме уникненню непорозумінь, що потенційно можуть виникати в процесі запровадження профільної середньої освіти в закладах професійної і фахової передвищої освіти.

Варто підкреслити, що зазначені вище підходи до реалізації змісту профільної середньої освіти, як правило, застосовуються комбіновано, тобто в поєднанні одного з іншими. Найчастіше така комбінація відбувається між другим і третім підходами, коли базові предмети інтегруються в освітній практиці з професійно орієнтованими для відображення компетентнісного потенціалу певної галузі знань. Наприклад, в курсі математики можуть бути представлені окремі розділи виробничих технологій для розрахунків і проектування продуктів виробництва. І таких прикладів може бути багато.

Вочевидь за такої практики насамперед слід визначитися, чи мають бути однакові підходи до реалізації загальноосвітньої підготовки в закладах професійної і фахової передвищої освіти? На наше переконання, оскільки в цих закладах освіти існують певні розбіжності в організації освітнього процесу, їх студенти набувають різних освітніх і кваліфікаційних рівнів, нарешті, різняться самі документи про освіту і їх вплив на подальше продовження навчання та здобуття вищої освіти, вважаємо, що й підходи до реалізації змісту загальноосвітньої підготовки в цих закладах освіти мають бути різні.

Безперечно, що в закладах професійної освіти умови здобуття профільної середньої освіти повинні бути максимально наближені до форм і методів загальної середньої освіти. І цьому є пояснення. Професійна освіта є одним із спрямувань здобуття повної загальної середньої освіти, зорієнтованим на набуття першої професії для самореалізації особистості на ринку праці. Відповідним чином вибудовується освітня програма як комбінація загальноосвітньої і професійної підготовки на засадах рівноправності. Тому структурно типові освітні програми академічного і професійного спрямування наближені одна до одної як у змістовній, так і організаційній частині. Фактично це ми зараз спостерігаємо, порівнюючи затверджену типову освітню програму для 10-12 класів академічних ліцеїв та проект типової освітньої програми профільної середньої освіти професійного спрямування, винесений на громадське

обговорення МОН України. Якщо їх співставити, то можна помітити, що освітні галузі і групи освітніх компонентів практично однакові; поділ на обов'язкові і вибіркові компоненти присутній в обох програмах. Є й інші співпадиння. Проте є й відмінності. Наприклад, у програмі професійного спрямування виокремлюються години на обов'язкові освітні компоненти за обраним профілем навчання, чого нема в «академічній» програмі.

Тепер стосовно закладів фахової передвищої освіти, які надають профільну середню освіту на основі базової середньої. На нашу думку, урахувавши різноманітність освітньо-професійних програм та інші чинники організації освітнього процесу, на цьому рівні здобуття освіти необхідні більш гнучкі механізми інтеграції освітньої програми профільної середньої освіти професійного спрямування в освітньо-професійну. Тут більш доцільний третій підхід до здійснення загальноосвітньої підготовки, адже в цьому випадку загальноосвітня підготовка переважно стає органічним складником професійно орієнтованих предметів. Наприклад, фізика і електротехніка в частині властивостей речовин тощо. Таких комбінацій в освітній практиці можна зустріти багато і такий підхід не претендує на інноваційність, а лише підкреслює його доцільність в освітній діяльності.

Нещодавно на засіданні Президії НАПН України слухали питання про результати дослідження дидактичних систем профільної середньої освіти, серед яких є концептуальні моделі і для професійної освіти (НАПН України, 2026). Переконали, що представники професійної освіти зможуть знайти багато корисних порад і продуктивних ідей у результатах виконаного в [Інституті педагогіки НАПН України](#) дослідження.

На завершення зазначимо, що в новій парадигмі освіти академічний і професійний напрями здобуття повної загальної середньої освіти є рівноцінними, а в загальноосвітній підготовці здобувачів освіти відрізняються лише цільовими орієнтирами. Зміст академічного спрямування заточений на поглиблене вивчення окремих профільних предметів, потрібних для успішного навчання у вищій школі; для професійного спрямування зміст загальноосвітньої підготовки необхідний для глибшого освоєння компетенцій певного профілю, що визначають професійну кваліфікацію фахівця. Водночас перед здобувачами освіти і першого, і другого спрямувань не закриті двері до коледжів і університетів для продовження навчання на більш високих рівнях. При цьому слід зважати на те, що в міжнародній практиці

доступ до наступного рівня освіти визначається класифікаційним статусом освітньої програми, яку опанував здобувач освіти, а не отриманим документом про освіту.

Висловлені міркування не претендують на однозначність їх сприймання як настанов, а безумовно потребують подальших обговорень і дискусій, у процесі яких повинні викристалізуватися чіткі обрії здобуття профільної середньої освіти як професійного, так і академічного спрямувань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Закон України «Про освіту». (2017, 5 вересня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
- Закон України «Про повну загальну середню освіту». (2020, 16 січня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>
- Закон України «Про професійну освіту». (2025, 21 серпня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20>
- Закон України «Про фахову передвищу освіту». (2019, 6 червня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19>
- Кабінет Міністрів України. (2024, 25 липня). Про затвердження Державного стандарту профільної середньої освіти (851). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-p>
- Міністерство освіти і науки України. (2026, 11 березня). МОН пропонує до громадського обговорення проект наказу «Про затвердження Типової освітньої програми профільної середньої освіти за професійним спрямуванням». <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/gromadske-obgovorennya/2026/03/11/tipova-osvitnia-programa.pdf>
- Міністерство освіти і науки України. (2025, 26 травня). Про затвердження типової освітньої програми для 10-12 класів закладів загальної середньої освіти, які забезпечують здобуття профільної середньої освіти за академічним спрямуванням (765). https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/94729/
- Національна академія педагогічних наук України. (2026, 1 квітня). Результати фундаментального дослідження «Дидактичні системи профільної середньої освіти» в Інституті педагогіки НАПН України. <https://naps.gov.ua/ua/press/releases/3882/>

GENERAL EDUCATION OF VOCATIONAL EDUCATION STUDENTS: PROBLEMS AND CHALLENGES

Scientific report at the methodological seminar of the NAES of Ukraine "Transformation of Vocational Education in the Context of Modern Civilizational and National Challenges," April 2, 2026

Oleksandr Liashenko

DSc in Education, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine, Academician Secretary of the Division of General Secondary Education and Education Systems Digitalisation, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The article analyses potential approaches to implementing the content of specialised secondary education within vocational and pre-tertiary vocational education institutions. It outlines possible options for their practical application, taking into account the specific organisational aspects of the educational process in these institutions. It is noted that the academic and professional tracks of specialised secondary education are equivalent; they differ in the content of general education only by their objectives — either advanced mastery for continuing studies in higher education institutions or the acquisition of key competencies necessary for the high-quality training of a specialist in a specific profession.*

Keywords: *specialised secondary education; pre-tertiary vocational education; content of general education; vocational education institutions; integration of general and vocational education.*

Отримано: 8 квітня 2026 р.
Прийнято: 15 квітня 2026 р.
Опубліковано: 20 квітня 2026 р.